

SAMI HILVO

A vintage red tram is the central focus, moving along a city street. The background features multi-story buildings with arched windows. The overall image has a slightly grainy, historical feel. The title 'PYHÄ PETO' is overlaid in large, bold, red letters at the bottom.

**PYHÄ
PETO**

Tammi

SAMI HILVO

PYHÄ PETO

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

Kiitos tuesta: Suomen Kulttuurirahaston Uudenmaan rahasto,
Kirjastoapurahalautakunta, WSOY:n kirjallisuussäätiö, Valtion
kirjallisuustoimikunta, Uudenmaan taidetoimikunta ja Tammen rahasto.

Sitaatit Theodor Herzlin kirjasta *Juutalaisvaltio* (*Der Judenstaat*, 1896)
suomentanut Markus Jääskeläinen (Savukeidas, 2010).
S. 335 englanninkieliset sitaatit draamasarjasta *Terapiassa* (*In Treatment*,
tuottanut HBO, perustuu israelilaiseen sarjaan *Be'Tipul*),
2. tuotantokauden osasta 15, esitetty ensi kerran v. 2009.

© Sami Hilvo ja Kustannusosakeyhtiö Tammi 2016
ISBN 978-951-31-9037-8
Painettu EU:ssa

Marekille

Minut tunnetaan nimellä Mojsze Warszawski. Jos luulette, että se on oikea nimeni, erehdytte. *Hauska tutustua, herra Mojsze Warszawski* sanoisitte kuitenkin, koska hyvät tavat helpottavat elämää – ja koska ette tiedä minusta vielä mitään. Samasta syystä minä teitittelisin teitä.

Toivo on aina toivoa paremmasta. Kun toivo kuolee, totuus paljastuu – ja päinvastoin. Kuka sellaista haluaisi? Mieluummin pelkäämme ja annamme lopulta vihan viedä. Väkivalta vain viimeistelee kaiken.

Toki on niitä, jotka väittävät, etteivät alistu pelon edessä. Tarkoitin niitä, jotka yrittävät piiloutua piiritettyjen talojen ullakoille tai kellareihin tai petollisten perheiden takahuoneisiin tai valheellisiin avioliittoihin ja ideologioihin; ja niitä, jotka hukuttavat itsensä isiensä uskoon tai salaisiin nautintoihin; ja niitä, jotka yrittävät ja joskus onnistuvatkin livahtamaan karjavaunujen raoista avautuvaan tuntemattomaan yöhön; ja niitä, jotka säntäävät karkuun nimenhuudon tai marssin tai pakkotyön aikana, yöllä tai päivällä tai milloin vain tilaisuuden niin salliessa. Heitäkin ajaa pelko. Ne, jotka väittävät toisin, valehtelevat.

Sankaruutta ei ole.

Se että kaikki pelkäämme, ei tarkoita sitä, että saisimme sulkea silmämme ja korvamme vääryyden edessä. Ihmiset eivät häpeä tekemiään vääryyksiä vaan niitä, joita he kokevat. Ajatus ei ole minun, mutta allekirjoitan sen täysin.

Kahvilan korkeaa seinää on pyritty elävöittämään vanhoilla valokuvilla. Kuvien kehykset teeskentelevät vanhaa puuta, mutta ovat muovia.

Kuvat esittävät kuninkaanlinnaa, hotellia, vakuutusyhtiötä, urheilukenttää, synagogaa, teatteria, oikeustaloa, vankilaa, palatsia, kirkkoa, yliopistoa, erään varakkaan, juutalaisen tohtorin kaupunkitaloa ja niin edelleen. Kuvien sijainti seinällä ja niiden väliset etäisyydet vastaavat todellisuutta, joka joskus oli. Seinällä on kartta kaupungista, joka joskus oli. Kaupungin nimeä kuvaava sarja kerakkeita ja ääntiöitä on jäljellä; kaupunkia halkova joki on jäljellä; kaupunkia ristiin rastiin juoksevien katujen ja niitä rytmittävien aukoiden nimiä on jäljellä, mutta rakennettu historia on kadonnut.

Kahvilan sisustanut suunnittelija on nähnyt vaivaa selvittäessään, missä rakennukset sijaitsivat. Hän on käynyt kaupungin karttaviraston arkistossa. Arkiston tunnelma ja palvelu ovat sanalla sanoen vertaansa vailla. Suurin osa kartoista on tuhoutunut, mutta karttojen haamut rapistelevat vielä arkiston käytävillä.

Kun olin nuori poika, kuljin Hotel Bristolin ohi päivittäin matkallani kouluun. Pysähdyin sen ikkunoiden eteen, tirkistelin niistä sisälle ja haaveilin tyylikkäästä ja nauravaisesta elämästä ennen kuin portieeri hätisti minut matkoihini. Ihastelin monta kertaa Prudentialin korkeaa

profilia – aikansa korkeinta – joka näkyi kaikkialle kaupunkiin. Torni herätti minussa kunnioitusta ja pelkoa.

Isäni hoiti tärkeää virkaansa Oikeuspalatsissa ennen kuin menetimme kaiken. Sota vain viimeisteli perikadon. Lupa- sin mennä Teknilliseen korkeakouluun opiskelemaan, kun- han saisin kesäni rannikolla. Riikinkukkokadun vankilassa äitini hakattiin hengiltä. Jos hän olisi tiennyt minun olevan viereisessä sellissä ja kuulevan kaiken, olisi hän lakannut kirkumasta. Hän hiljeni vasta aamulla. Jablonowskien palat- sin lähellä, eräällä sisäpihalla siskoni raiskattiin ja hirtettiin. Hänen pienen poikansa pää...

Kaikki tuntevat nämä tarinat, mutta erehtyvät, sillä ne eivät ole tarinoita. Tarinoita keksitään. Niillä viihdytetään. Ei minun tehtäväni ole viihdyttää ketään. Tai keksiä mitään.

Minusta oikealle istuutuu viisi nuorta. He ovat täältä. Sen näkee heidän kasvoistaan, sillä niillä on suurkaupunkilaisille ominainen kalpea, hermostunut sävy. Rikkinäisissä loiste- putkissa on samaa. Heistä kaupunki haisee. Se on kuin valtava, pakkoliikkeinen raato. He ovat oikeassa. Raadon nimi on Varsova.

Historian havinat eivät kahvilan nuorta asiakaskuntaa kiinnosta. He ovat saaneet siitä kaikesta tarpeekseen. Ehkä he kuuluivat siitä väärässä kontekstissa tai väärällä tavalla. Ehkä silloin, kun he olivat väärässä iässä, kun se kaikki vain häiritsi retkipäivän muuta ohjelmaa. Ehkä se painotettiin väärin tai näkökulma oli väärä. Ehkä heidän oppaansa hen- gitys haisi. Ehkä he kokivat tulleen jollain tavalla hyväksi- käytetyiksi tai uhratuiksi jonkin epämääräisen nostalgian tai ideologian vuoksi. Ne ovat yleensä sama asia. Paluuta ei ole, koska ei ole mitään, mihin palata. Nyt he teeskentelevät,

ettei heidän tarvitse kantaa huolta tai huolehtia kannastaan.

Nuoret luulevat tietävänsä elämästä kaiken. He luulevat tietävänsä jotain myös kuolemasta tai ainakin sen, ettei se koske heitä. Ajan rajallisuus ei koske heitä. He ovat maailmankaikkeutensa jumalia. Me kaikki tiedämme, mihin sellainen johtaa.

Olisi tietenkin lohdullista ajatella, että jos nuoret pelaisivat pelinsä oikein, olisivat he ensimmäinen sukupolvi ilman painajaisia, mutta tuota en taida uskoa itsekkään. Voisi myös ajatella, että nuoret ovat ensimmäinen sukupolvi, joka pysyy uhkaamaan jopa oman universuminsa olemassaoloa.

Mutta kun katselen heidän tärkeudeksi naamioitua järjetöntä puuhasteluaan, heidän etusormiensa liikehdintää, sivelyä, hivelyä ja tökkimistä, on minun vaikea uskoa sitäkään. He ovat apinoita sukimassa toisiaan. He ovat sosiaalisia. He rakentavat lavasteita. Heidän olemisensa on täynnä merkityksettömyyttä, vaikka heidän elämänsä koostuu tarkoin määritellyistä merkeistä. Senkin he kieltäisivät, jos vaivautuisivat ylipäätään jotain kieltämään – tai jotain ymmärtämään. Heidän harhaiset käsityksensä omasta erinomaisuudestaan raivostuttavat minua kuitenkin eniten.

Heidän pelkonsa on nupuillaan ja liittyy epämääräisesti hylkäämiseen. Kaikki on niin kovin herkkää ja särkyvää. Tunnistan heissä itseni joskus kauan sitten ja rauhoitun.

Yksi seinän valokuvista on minulle erityisen merkityksellinen. Kuva on otettu keskipäivällä. Taivas on pilvetön. Kuvassa ei näy ainuttakaan varjoa. Kuva on otettu aukiolta, kadun toiselta puolelta, suunnilleen siitä kohtaa, missä nyt on suihkulähde. Suihkulähde on kuiva. Katu talon edessä oli

vilkas, mutta kuvassa se on tyhjä. Kuivissa suihkulähteissä ja autoissa kaduissa on jotain pakahduttavan surullista.

Kuvittelen talon ikkunoihin sen asukkaat. He poseeraavat ja esittelevät parasta puoltaan. Sitä harjoiteltiin yhdessä eteishallin suuren peilin edessä. Kaikki nauroivat.

Ylimmän kerroksen ikkunaan talon vanttera, mutta lyhyenlöntä isäntä eli tohtori itse ja hänen päätä pidempi, hoikka ja vaalea rouvansa. Vai pitäisikö heidät laittaa talonsa eteen taivasalle? Ei missään tapauksessa, vaan ikkunaan, kaiken yläpuolelle, vaikka sitten ullakolle. Tohtori tuolille seisomaan? Tohtori on hyvä. Tuolin selkänöjä näkyy. Vaihtakaa tuoli. Ei, tuoli on liian korkea, tohtori on ilman päätä. Annetaan tuolien olla. Olkoon tohtori kuten on.

Keskimmäiseen kerrokseen perheen lapset, ensin talon tyttären, nuorin vanhimman syliin. Juuri noin. Vanhin on naimaiässä, aivan kuin hän kurottelisi ikkunasta. Kuulin myöhemmin huhun hänen kohtalostaan, mutta ehkä se oli vain huhua. Hänen luunsa ovat kuin lasia, jotka kimmeltävät kuulaan ihon läpi. Hän on kaunis kuten vain nainen voi olla. Miehet ovat sellaiseen liian kulmikkaita ja raskaita. Hän on äitinsä nuorennettu versio. Nuorin taas on tullut isäänsä. Mustat kiharat ovat toki suloiset, mutta mistä moinen haudanvakavuus? Lapset tietävät asioita.

Heistä vasemmalle, päätyhuoneen ikkunaan talon nuoriherra. Hän ei tuolia tarvitse. Aurinko paistaa niin, että hän katoaa kirkkauteen. Voisiko nuoriherra siirtyä hieman vasemmalle? Nuoriherra ei suostu siirtymään. Hän, jos kukaan, on kulmikas.

Alimman kerroksen ikkunoihin talon palvelusväki, kukin omaansa. Keittäjä-taloudenhoitaja keskelle, sisäkkö ja hovimestari-autonkuljettaja hänestä vasemmalle ja oikealle.

Päättäkää toki itse. Saisiko myös keittäjä-taloudenhoitajan hymyilemään, *bitte*? Voisiko hän myös kohottaa keittokattilaansa, jotta se näkyisi paremmin?

Kaikki nauttivat hetkestä, auringon lämmöstä ja siristelisivät silmiään sen kirkkaudelle. He odottaisivat valokuvaajan merkkiä siitä, että kuva on otettu, että kaikki on ohi, että saisi liikkua. Maa jatkaisi pyörimistään ja kierrosta auringon ympäri. Varjot pitenisivät ja tummenisivat, eikä lopulta jäisi jäljelle muuta kuin ihmeen kaupalla säilynyt valokuva, sisustussuunnittelijan valinta. Kuvaan kuuluisi mustat kehykset. Sen kuuluisi olla valkoisella pöytäliinalla. Sen vieressä olisi kynttilä, jonka joku sytyttäisi kun surevat saapuvat.

Surijoita ei minun lisäkseni ole.

Kysyn tarjoilijattarelta kuvan alkuperää. Hän kohauttelee olkapäitään. Kysyn häneltä, tietääkö hän, mitä kahvilan paikalla aikaisemmin sijaitsi. Hän ei tiedä, häntä ei kiinnosta. Minä tiedän, koska minua kiinnosti, koska minulla oli aavistus ja koska kävin kaupungin karttaviraston arkistossa varmistamassa asian. Olin niin kovin innoissani. Virkailija katseli minua kyllästyneenä. Hän oli harmaa ja kulunut. Hän sopi täydellisesti arkiston nukkavieruun pysähtyneisyyteen.

Tarjoilijatar kysyy, mitä haluan. Hänkin on kyllästynyt. Ehkä kaupungin vedessä tai ilmassa on jotain. Haluaisin sanoa, että haluan kuolla pian ja väkivaltaisesti, mutta hän vain pelästyisi ja kutsuisi paikalle poliisit. En ymmärrä, miksi hän yhtäkkiä kiinnostuisi minusta. Pelkääkö hän joutuvansa siivoamaan koko sotkun? Hän ei tiedä, mitä todellinen sotku voi olla.

Haluaisin teetä. Tarjoilijatar luettelee eri laadut niin, etten saa selvää, mistä yksi loppuu ja toinen alkaa. Hänen tapansa puhua vastaa täysin hänen huolimaton ja rei'itettyä ulkomuotoaan. Hänen paitansa on liian lyhyt, hänen muistinsa on sitäkin lyhyempi. Tämä ei ole Wedelin kaakaosalonki, mutta mitä minä siellä tekisin, kaikkien niiden kummitusten tuijotettavana ja tönittäväenä? Näin on helpompaa. Täällä voin sentään kääntää katseeni pois ja kieltäytyä kuulemasta, mutta se ei estä minua vihaamasta tuota tarjoilijatarta. Vihaan häntä lähes yhtä paljon kuin saksan kieltä, mahtipontista klassista musiikkia, erityisesti Wagnerin tuotantoa, ilotulitteita, koiria ja sinkkiämpäreitä, mutta hän ei sentään saa minua pyörtymään, oksentamaan tai laskemaan alleni. Ehkä se on vain ärtymystä kaikista niistä tuhlatuista mahdollisuuksista, joita hän kantaa ylpeästi kuin kunniamerkkejä.

On mahdollista, että kyseessä on vain sattuma ja kaupungin kartta kahvilan seinällä kuvitelmaa, sillä jos kahvilan sisustaneen suunnittelijan työ olisi ollut harkittu ja tietoinen teko, niin olisi toki voinut odottaa suunnittelijan selvittäneen valokuvien taustoja.

Jos niin olisi käynyt, tohtorin kaupunkitaloa esittävän kuvan alta löytyisi nyt lyhyt teksti:

”Tällä paikalla sijaitsi vuosina 1744–1943 kaupunkitalo, jonka viimeiset asukkaat olivat lääketieteen tohtori Szymon Warszawski perheineen sekä heidän palvelusväkensä.”

Pitkällä elämälläni on alku ja loppu. Ne molemmat ovat tuolla seinällä.

Mutta toisaalta, ketäpä sellainen kiinnostaisi?

Taloa kutsuttiin Käärmesauvan taloksi. Talossa oli kolme sisäänkäyntiä: paraatiovi aukeni etelään, kaksi muuta itään ja länteen. Kaikki tiesivät, mikä talo oli, kuka siellä asui ja miksi siellä käytiin. Talosta laskettiin välimatkoja. Niin ja niin monta korttelia tohtori Szymon Warszawskin talosta itään tai länteen, etelään tai pohjoiseen. Talon oli rakennuttanut tohtori Warszawskin isoisän isä. Se oli onnellinen talo, ehkä onnellisin koko Varsovassa ennen sotaa.

Talon kolmesta ovesta kävi kahdenlaisia vieraita, kuten tohtori Szymon Warszawski heitä kutsui. Kaupungin silmäätekevät saapuivat ja poistuivat talon paraatioven kautta, ellei heidän vaivansa vaatinut vaivihkaista kulkua talon itäisestä ovesta, joka avattiin aamun varhaisina hetkinä ja jonka edustalle saavuttiin usein suoraan kaupungin iloisesta yöstä. Kaupunkia hellittiin lempinimellä *Paryż Północy*, Pohjoisen – tai keskiyön – Pariisi.

Kun aurinko kääntyi keskipäivään, avattiin paraatiovi. Paraatioven ja itäisen oven kautta kulkevat vieraat toivat tohtorin talouteen ne tulot, joiden turvin pidettiin valo talon ikkunoissa, ikkunat puhtaina, savu nousemassa sen

monista piipuista, ruoka perheen pöydässä ja perheen jälki-
kasvu säällisesti vaetetettuina kaupungin parhaissa oppi-
laitoksissa. Näiden kahden oven kautta kulkeneet vieraat
mahdollistivat myös ilmaisen hoidon niille, jotka saapuivat
vaivoistaan riippumatta talon kolmannen oven kautta. Sitä
kutsuttiin auringonlaskun oveksi ja se avautui suoraan talon
kirkkaasti valaistuun ja puhtautta hohtavaan keittiöön.
Ovella kävi iltaisin kuhina, joka vain kiihtyi kunnes kaikki
yhtäkkiä hiljeni.

Tohtori Szymon Warszawskin perheen keittäjänä ja talou-
denhoitajana toimi Bertilde, jättimäinen, vitivalkoinen
nainen, joka oli kotoisin Puolan läntisen rajan jommalta-
kummalta puolelta. Bertilde oli ilmestynyt talon ovelle suu-
ren keittokattilan kera ja tarjoutunut tekemään mitä vain.
Bertilde oli puhunut saksaa ja jiddishiä sekaisin, mutta vain
muutaman sanan puolaa. He eivät tienneet oliko Bertil-
dellä joskus ollut perhe tai lapsia, pakeniko hän politiikkaa,
uskontoa vai köyhyyttä – vai kaikkien kolmen yhdistelmää
– mutta oli selvää, että pakomatkasta oli kysymys.

Bertilde ja keittokattila olivat erottamattomat.

Bertilde oli kuin pursuavaa, tuoksuva, räjähdysaltista tai-
kinaa, jonka ulottuvuutta ja nopeutta oli mahdoton arvioida
ennen kuin oli liian myöhäistä. Jokainen oli pelännyt häntä
ensin, mutta sitten ihastunut ja lopulta rakastunut ja hyväk-
synyt hänet juuri sellaisena kuin hän oli.

Bertilden ja isäni Franciszekin välillä vallitsi sotatila, josta
muut – isäni mukaan lukien – olivat autuaan tietämättömiä.
Sodan syy olin minä.

Tohtori Warszawski oli kerran ihmetellyt illallisen poik-
keuksellisen suurta keittomäärää. Ensin hän oli epäillyt

Bertilden tekevän sitä tahallaan liikaa ja myyvän ylijäämän sitten omaan laskuunsa, mutta kysyessään asiasta suoraan sai hän suoran vastauksen. Sellaisia saksalaiset ovat.

Länsirajan yli oli jo virrannut pakolaisia. He eivät tunteet tapoja, he haisivat ja olivat aina tiellä. Heidän kertomuksiaan oli vaikea uskoa todeksi. Heihin ei ollut luottamista. Kaupungin juutalainen köyhälistö kasvoi ja kurjistui entisestään. Auringonlaskun oven kautta saapuvat toivat usein mukanaan muita perheensä jäseniä, joskus jopa naapureitaan ja tuttaviaan. Vain potilaan tai hänen seurueensa kursailu rajoitti vieraiden määrää, sillä keittiön suuren pöydän ympärille mahtui. Bertilden mielestä kenenkään ei pitäisi mennä levolle tyhjin vatsoin, joten samalla kun yksi heistä sai vaivoihinsa hoidon, saivat muut lautasellisen keittoa.

Tohtori Warszawski oli itsekin keittojen suuri ystävä ja vakaasti sitä mieltä, että maailmassa olisi vähemmän sotia, jos kaikilla olisi tarpeeksi keittoa syödäkseen ja jos kaikki puhuisivat esperantoa. Hän muisteli usein tohtori Zamenhofia ja aina kunnioittavaan sävyyn. Tohtori Warszawski oli siunannut Bertilden petoksen suureen ääneen viidellä kielellä – esperanto mukaan lukien – ja vaati, että perheen lapset jättäisivät ainakin osan keittonsa sattumista syömättä. Bertilde saisi tarjoilla ne sitten myöhemmin potilaille ja heidän saattajilleen. Bertildelle se ei riittänyt, vaan hän oli poiminut valtavasta keittokattilastaan sattumat valmiiksi erilliseen kulhoon, josta sitten syötti niitä potilaiden omaisille, naapureille ja ystäville ja antoi lämpimäisiä mukaan.

Tämäkään ei jäänyt tohtorilta huomaamatta, mutta sen hän siunasi viiden kielen sijaan hiljaisuudella. Maailmassa ei olisi ollenkaan sotia, jos ihmiset ruokkisivat toisiaan ja

puhuisivat vähemmän, ajatteli tohtori liikuttuneena ja julisti perheelleen, että jos nuo – ja viittasi sillä Bertilden rotuun – joskus pääsevät maailman herruuteen, ei kenelläkään perheessä olisi hädän päivää.

Onneksi tohtori Szymon Warszawski oli valinnut lääketieteen, sillä ennustajana tai historioitsijana hän olisi ollut kehnonpuoleinen.

Isäni Franciszek ei ikinä unohtanut päivää, jolloin *muinaisuudessa* aateloitu perheemme menetti *vuosisataiset* etuoikeutensa. Minun syntymäni pari vuotta sen jälkeen ei yltänyt lähellekään tuon onnettoman päivän merkityksellisyyttä. Joka vuosi hän kirosi päivän ääneen heti aamusta, ei noussut vuoteeltaan ja velvoitti minut käymään Oikeuspalatsissa ilmoittamassa äkillisestä ja yllättävästä sairastumisesta. Kyllä, hän varmaan tervehtyy huomiseksi ja palaa hoitamaan virkaansa, piti minun sanoa virnistelevien virkailijoiden edessä. Oikeuspalatsin virkailijat, isäni työtoverit olivat ostaneet suklaata ja keksejä valmiiksi jo edellisenä päivänä, koska minä olin tulossa. Isäni synkkä murheen päivä oli minulle makean ilon juhlaa. Sain suklaata ja keksejä kotiinkin. Äitini Telimena käski minun ja siskoni Jagodan syödä ne salaa isältä.

Isä vaati, että yhtenä päivänä vuodessa hän saisi kieltää tosiasiat. Hänen mielestään siinä oli viisauden alku. Minä ja siskoni Jagoda olimme ensin liian nuoria käsittääksemme, eikä siskoni olisi tapansa mukaan muutenkaan välittänyt, vaikka odottikin paluutani Oikeuspalatsista oven takana eteisessä tai joskus jopa käytävässä. Äitini Telimena taas piti kiinni oikeudestaan pysyä hiljaa, eikä pelkästään tuona päivänä.

Sitten tuli päivä jona isä sairastui aidosti ja vakavasti. Ensin sitä oli vaikea ymmärtää: ei noin rautaisella tahdolla ja lujuudella varustettu mies voinut oikeasti sairastua. Pian sen jälkeen hän menetti virkansa, eikä palannut enää ikinä Oikeuspalatsin hämäriin kammioihin, ei edes vuosijuhliin. Tuli aika unohtaa suklaat ja keksit.

Isä kävi tohtori Szymon Warszawskin vastaanotolla aina torstaisin saamassa pistöksensä. Hän ei enää suostunut käyttämään paraatiovea, josta oli kulkenut aateluuden velvoittamalla määrätietoisuudella vain muutamia vuosia aiemmin, vaan kumarsi suoran selkensä ja korkean ylpeytensä sisään talon matalimmasta ovesta. Isä käytti auringonlaskun ovea vastoin tohtori Warszawskin nimenomaista toivetta.

Isä oli lähes sokea, eikä suvainnut ketään muuta saattajakseen kuin minut, poikansa, levottoman lyseolaisen, joka haaveili elokuvanäyttelijän urasta. Ilman haaveita ei ole nuoruutta. Minä halusin kaikkien palvovan itseäni.

Odotin Bertilden keittiössä sillä aikaa, kun isäni kävi vastaanotolla. Istuin kuivamuonavaraston edessä olevalla pitkällä penkillä, jonka pinta oli kulunut kiiltäväksi. Olin nälissäni, koska olin ylimyksen poika. Kunniakas ja menettänyt menneisyytemme vaati, että näin nälkää, mutta se ei minua kiusannut. Pelkästään oleskelu keittiössä sai minut tyytyväiseksi, jopa kylläiseksi tavalla, jota en ollut ennen kokenut. Se oli kummallista. Torstain aika oli varattu isälle, joten olin keittiössä yksin seurani vain Bertilde, tohtori Warszawskin perheen pelottava keittäjätär. Isä oli hyväksynyt järjestelyn pitkin hampain, mutta toisaalta, hän ei valittanut. Valittaminen ei kuulunut hänen tapoihinsa. Isäni oli poikkeuksellinen mies.

Talven mittaan pitkiksi venyneet koipeni kivistivät ja vaihtoivat levottomina paikkaa puhtaaksi puunatulla lattialla. Halpojen kenkien pohjat jättivät lattialankkuihin mustat viirut. Ne olivat kuin vahaliitujen rasvaisia vetoja. Bertilde hankasi jäljet pois aina vierailumme jälkeen rotunsa velvoittamalla tarmolla. Kengistä oli tullut pienet, ne puristivat ja ratkeilivat liitoksistaan, eikä meillä ollut varaa uusiin. Kotona odotti isän vanhat ratsastussaappaat. Hän oli säästänyt niitä minua varten.

Bertilden ja isän välinen sotatila ei johtunut kelvottomista kengistäni tai levottomista jaloistani, vaan keittotarjoilusta, jota isä ei minulle sallinut. Tilanne oli omituinen. Toisaalta minun piti kasvaa, jotta täyttäisin isän saappaat, toisaalta isä kielsi minulta mahdollisuuden tehdä niin. Isäni oli risti-riittäinen mies.

Hän perusteli keittokieltoaan sillä, että vaikka herra tohtori ja hänen perheensä olivat harrasta ja kunnollista väkeä, he olivat sitä *väärällä* tavalla. Sen hän erehtyi sanomaan Bertilden kuullen ja Bertilden keittiössä. Sanoillaan isä onnistui syvästi loukkaamaan tuon valkoiseksi kaakeloidun ja keitoksia kiehuvan valtakunnan kuningatar. Keittäjätär vannoi mielessään taistelevansa jääräpäistä ja turhantärkeää *entistä* ylimystä vastaan aina katkeraan loppuun tai suloiseen voittoon saakka. Sellaisia heikäläiset olivat – ja ovat edelleen. Kaikesta tapahtuneesta huolimatta arvostan heitä suuresti. Ihmisen on tunnettava historiansa, sanotaan. Se on totta. Mutta sen lisäksi on hyväksyttävä tapahtunut, ja mikäli mitään ei ole sen suhteen tehtävissä, on keskityttävä nykyhetkeen ja tulevaisuuteen tai ainakin olemiseen.

Hartaudella ja jääräpäisyydellä, joiden perustaa oli vaikea uskoa pelkästään maallisen käytännölliseksi, Bertilde kattoi

keiton kerta toisensa jälkeen ja mulkoili minua syömään. Mutta kerta toisensa jälkeen teeskentelin kuuroa, sokeaa ja mykkää – ja jatkoin lattian viiruttamista levottomilla jaloillani. Isäni ei viiruja tietenkään nähnyt. Minäkin sain kuulla niistä vasta myöhemmin.

Oli ilta, yksi niistä kauneimmista, kuin lohdutus tulevasta. Taivas liukui oranssia ja purppuraa ja jotain, jota kukaan ei osannut nimetä. Ehkä se oli sävy näkyvän spektrin ulkopuolelta, säteilyä jostain kaukaa ja tuntemattomasta. Värit olivat hiipineet kaupungin ylle varkain, valmiina laskeutumaan alas ja tuomaan ilosanomansa harmaille, talven raskauttamille kaduille ja kujille. Pahat aavistuksemme helpottivat, odotus keväästä korvasi ne. Sanoimme ääneen, ettei toista tällaista tule. Emme erehtyneet.

Olimme poistuneet isän kanssa tohtori Warszawskin vastaanotolta ja kääntyneet kujalta kadulle, kun huomasin kahden nuoren miehen nojailevan taloa ympäröivän muuriaidan portinpieliin. Heidän rentoutensa kertoi heidän olevan kunnan väkeä: heillä ei ollut syytä luimisteluun. Voimakkaat silhuetit hehkuivat urheilua ja keväisiä lupauksia. He olivat kauppakorkeakoulun opiskelijoita. Toinen heistä oli höllentänyt pukunsa solmiota. Hän oli kuumissaan. Vaaleat kiharat olivat kosteat. Huulet kommentoivat harjoituksia ja levisivät sitten hymyyn, josta puuttui niin yleinen omahyväinen itsetietoisuus. Sellainen on harvinaista, sen tulee olla aitoa. Parhaimmat näyttelijätäkään eivät pystyneet tuottamaan sitä. Myöhemmin elämässäni ymmärsin, että tuosta aitoudesta tuli minulle viehättymisen edellytys. Olin kuin Pavlovin koira. Toki joskus oli vain siedettävä teennäisyys ja kuviteltava aitous, jos halusi saada mitä tarvitsi.

Hän ja hänen toverinsa roikottivat käsissään mutaisia kenkiä, joiden pohjassa oli nappuloita. Kausi oli alkanut. Olin käynyt seuraamassa harjoituksia ja otteluita, mutta kyllästynyt valppaiden vartijoiden alituisiin vaatimuksiin pääsylimuista tai *vaihtoehtoisesti* pääsylimun hintaa sopivasti pienemmästä lahjoituksesta heidän teerahastoonsa. Se oli heiltä kovin ystävällistä. Vartijat puhuivat kuin maajussit, mutta heidän silmissään oli kaupunkilaisille ominainen ahnas kiilto. Se oli vaarallinen yhdistelmä. Se sai heidät opettelemaan vaikeita ilmaisuja, kuten *vaihtoehtoisesti*, koska siitä oli heille hyötyä. Olin seissyt kentän ulkopuolella, aidan takana, *käytännöllisesti katsoen* kadulla, paikassa, josta hädin tuskin näki mitään, mutta sillä ei ollut vartijoille merkitystä. He eivät halunneet ymmärtää järkipuhetta, vaikka puhuin niin yksinkertaisesti ja kunnioittaen kuin vain kykenin. He ymmärsivät vain rahaa, jota minulla ei ollut.

Minun ja isäni kulku hidastui nuorten miesten kohdalla. En tehnyt sitä tahallani.

Nyt valehtelen, vaikka eihän minun tarvitse enää teeskennellä. Olin nähnyt nuo kiharat, erottanut ne kaukaa pelikentän ulkopuolelta. Seurannut niiden kiitämistä edestakaisin, kunnes ne liimautuivat kasvojen ylle kuin tummasta kullasta punottu rengashaarniska. Ja kasvot, jotka eivät koskaan hellittäneet hymyilemästä. Hymy karehti hänen huulillaan kesken pelin rankimmankin tiimellyksen. Ja pelipaita, joka kostui hiestä samassa tahdissa hiusten kanssa, eikä lopulta enää verhonnut mitään. Miten sellaisesta pystyisi kieltäytymään? Sellaisen vuoksi kärsin iloiten vartijoiden vaatimukset ja kiusan. Kauneus on kuin toivo, lupaus jostain meitä suuremmasta.

Nuorista miehistä toinen, meihin selin nojaillut mustahiuksinen käänsi päätään isän ja minun suuntaan kuin vaiston ohjaamana ja huomasi hidastelumme. Hän loi minuun rodulleen tyypillisen epäluuloisen katseen. Hänen mustat silmänsä sijaitsivat lähellä valtavaa ja mitä tyypillisintä koukkunokkaa, mutta sentään sen molemmin puolin. Hänen kasvonsa olivat kummallisen kaidat, aivan kuin joku olisi puristanut niitä ohimoilta kokoon, tai aivan kuin keskeltä kapeita kasvoja kohoava valtava nenä olisi vetänyt muita kasvojen osia mukanaan. En ole varma, oliko ihmiskunnalla silloin mitään tietoa mustista aukoista.

Koukkunokan tihrustavat silmät rekisteröivät minut ja isäni, asettivat meidät pikaisesti ja lopullisesti lokeroon, rotuun, ruotuun, miten vain. Arvio meistä oli vain osaksi oikea. Emme olleet roskasakkia, vaikka siltä näytimme, mutta miksi hän olisi siitä perustanut? Ihminen olkoon sitä, miltä näyttää, muuten kaikki olisi turhan monimutkaista. Koukkunokka oli itsekin sitä, miltä näytti. Muuta mahdollisuutta ei voinut kuvitellakaan. Hän oli varmasti tohtorin poika. Kaikki hänessä kertoi ylenpalttisesta ja turvatusta elämästä. Vihasin häntä sen tähden. Olin kateellinen vaaleahiuksisen nuoren miehen toveruudesta.

Koukkunokan nokka oli suuren kokonsa lisäksi vinossa. Ehkä se oli murtunut urheillessa tai sitten joku oli lyönyt sen vinoon. Sellaiset nenät saivat siihen maailmanaikaan helposti turpiinsa. Koukkunokka oli koukkunokka, ei muuta, mutta se riitti. Minuakin oli uhattu epäilyttävän ulkonäköni vuoksi, vaikka olin katolinen ja maani historiallista eliittiä ja nenäni norminmukaisissa rajoissa. Tai sitten se johtui kauniista kasvoistani. Jotkut heistäkin olivat toki kauniita. En sentään joutunut laskemaan housujani aitou-

Väkevä tarina ajasta, jona rakkaus oli vihaa suurempi rikos ja kaikki toivo petollista.

Poika vei sokean isänsä juutalaisen tohtori Warszawskin vastaanotolle aina torstaisin. Keittiössä odotti höyryävä keittolautanen, mutta isä oli kieltänyt armopalat. Poika onnistui vastustamaan kiusausta, kunnes keittäjätar Bertildelle selvisi hänen ihastuksensa Mojszeen, tohtori Warszawskin poikaan.

Kun Varsova antautui ja natsit marssivat kaupunkiin, sanat vaihtoivat merkitystä tai katosivat kokonaan. Tuli autius, johon ihminen hukkui, ja syvyyksistä nousi jotain, jota ei edes eläimeksi voinut kutsua.

New York vai Varsova? Valhe vai vankeus? Valinta oli hänen.

Päällys: Markko Taina

#kirja WWW.KIRJA.FI	 9 789513 190378	
	84.2	